

A kivándorlási mozgalom kivizsgálását a Helytartótanács és a Jász Kun Kerület főkapitánya is elrendelte. A szervezőket letartóztatták. A tanúkihallgatásokat 1863. szeptember 12-én megkezdték, s ezek alapján november 8-án tiltott összeírás, pénzszedés és csoportosulás előidézése miatt fenyítő keresetet indítottak a már említett szervezők ellen.

Igen figyelemreméltó a két kunszentmártoni kihallgatott vallomása. A hírt ismerőstől, illetve a piacon hallották beszélni, s a részleteket megtudni indultak Félegyházára. Ott másokkal együtt egy lakatosmester udvarában gyülekeztek, ahol meghallgatták a lakatos által felolvasott, már idézett hirdetményt. A minden jót ígérő levélnek mindannyian hittek, bár utólag néhányan szégyelltek e hiszékenységet. Ki-ki azt hallotta ki a felolvasásból, amire vágyakozott. Az egyik tanú emlékezetében a felolvasott 32 lánca föld 40 lánccra változott, a másik tanú pedig a „32 zsákos föld mellé őszi és tavaszi magot” is álmodott magának. A földet, mint vallották, örök tulajdonba, teljesen ingyen ígérte a herceg. Úgy emlékeztek, nemcsak szántóföldet, nyomást, szőlőt, kaszálót és házhelyet, hanem 2 lánca erdőt és 3 lánca kapálót is kapnak. Szücs István kunszentmártoni lakos szerint „a levélbe az is bele volt írva, hogy Bukarestben hol megtelepedtek volna van ezüst, arany és só bánya melyekben sok ezüst, arany és só terem, és így ott boldog világ lévén sohase kívánczik a letelepedett Magyarországra vissza.”

Más azt vallotta: azért is hitt tökéletesen a levélnek, mert a városházán is tudtak róla, s mivel hitte, hogy lovat és ökröt kapnak ingyen, mint szegény ember feliratkozott.

Dora János szerint – akinek a házában egy ideig a pénzt szedték – sokan erővel iratkoztak be még a budai út után is.

Budára még 800 feliratkozott nevében ment a kétszemélyes küldöttség, a szervezkedés megszűntetésekor azonban már 1114-en fizettek, holott a tanács augusztus 31-től szeptember 20-ig a félegyházi szervezőket fogva tartotta. Az augusztusi vásár Félegyházán augusztus 18-án, Ilona napkor volt. A vásárból szóbeszéddel elterjedt hír tehát rendkívül gyors cselekvést váltott ki. A megélhetési gondok miatt elkeseredett alföldi szegénység szinte mentőövként kapaszkodott az ígért jobb világba, s ki értetlenül, ki szegyenkezve vette tudomásul: ámitás áldozata volt.

A Jászkun Kerület Fenyítő Törvényszéke 1864. év februárjában tárgyalta az ügyet és márciusban már megküldte az ítéletet a félegyházi tanácsnak.⁵ Sajnos maga az ítélet eddig nem került elő, de a rabtartási költségek behajtásának irata néhány hónapos börtönre enged következtetni.

Ezzel lezárult a „Bukaresti kivándorlás” ügye, csupán a megmaradt iratok tanúskodnak a jobb élet reményébe kapaszkodó, hiszékeny emberek kiutkereséséről.

Bánkiné Molnár Erzsébet

Beszédes emléktáblák Tatán

Ha számomra ismeretlen város utcáin sétálok, mindig gondosan elolvasom az emléktáblákat, melyek felhívják a figyelmet egy-egy szép épületre, jelentős eseményre vagy egykor ott élt személyre. Röviden tájékoztatnak a letűnt korszakokról. Nem csupán arról, amelynek emléket állítanak, hanem arról is, amelyik a táblát elhelyezte, hiszen minden korra jellemző, hogy mit tart megőrzendő értéknek.

Wehner Tibor: Tatai szobrok, emlékművek, emléktáblák című könyve 1980-ban jelent meg a városi könyvtár gondozásában, a Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár sorozatban. A tömör, színvonalas munka csaknem valamennyi addig elhelyezett tábla szövegét ismerteti.

1945 előtt elsősorban a Tatai Piarista Öregdiákok Szövetsége, az utóbbi évtizedekben a Városi Tanács V. B., a Komárom Megyei Idegenforgalmi Hivatal, 1979-től pedig a Tata Barátainak Köre helyezte el több ismertető, illetve emléktáblát a városban. Segítségükkel tanulta meg az utca embere pl. Fellner Jakab, Farkasházi Fischer Mór, Hamary Dániel, Kazinczy Ferenc, Bláthy Ottó Titusz, Magyary Zoltán vagy Mikoviny Sámuel nevét. Természetesen az utcaelnevezések jeles, Tatához fűződő személyekről és a régi helyi foglalkozásokról: csapó, kalló, gombkötő; valamint az utcanév-magyarázó zománc táblák is hasonló célt szolgálnak. Nem felejtkeztek el azokról a közösségekről sem, amelyeknek a hatósugara túlnőtt a város határain (fazekasok, nyomdászok, tímárok, majolikagyártók, acetilén-gáz-fejlesztők, népfőiskolások stb.)

FELLENTHALI FELLNER JAKAB
1722 - 1780.

A XVIII. SZÁZADI MAGYARORSZÁG
LEGNAGYOBB ÉPÍTŐMŰVESZE ÉS MÉRNÖKE
VOLT. BAROKK SZELLEME, ALKOTÁSAINAK
EGYENI STILUSA HARMONIKUSAN FORRT
EGYBE A MAGYAR TÁJJAL ÉS LÉLEKKEL.
FÁRADHATATLAN MUNKÁSSÁGA SZEBBÉ,
GAZDAGABBÁ TETTE HAZÁNKA. MŰVE-
SZETÉT EGER, PÁPA, VESZPRÉM, POZSONY,
CESEKÉSZ, MÓR, KECSKÉD, KISTÁLYA ÉS
FŐLEG TATA EMLÉKEI HIRDETIK. ITTENI
FŐALKOTÁSAI A PLÉBANIATEMPLOM, A
KASTÉLY, A PIARISTÁK RENDHÁZA, A
KÁLVÁRIAKÁPOLNA. NAGYSZERŰ TERVE-
KÉSZÍTETT AZ ÖREG VÁRNAK VIZIKAS-
TÉLYÁ VALÓ ÁTÉPÍTÉSÉRE.

A MESTER TATÁÉ VOLT. INNEN IN-
DULT EL DICSŐSÉGE UTJÁRA. ITT LAKOTT,
INNEN IRÁNYÍTOTTA TOBBI ÉPÍTKEZÉ-
SÉT IS. TATÁN HALT MEG ÉS PÖRLADÓ
HAMVAI ITT SZEMBEN NYUGSZANAK
HATALMAS ALKOTÁSÁNAK KRIPTÁJÁBAN.
HALHATATLAN EMLÉKÉT HIRDETI
SZOBOR. AMELYET 160 ÉVVEL HALÁLA
TÁN EMELT A HÁLAS UTÓKOR.

Fellner Jakab egyik fő művének, a tatai plébániatemplomnak oldalán lévő hatalmas emléktábla. Állította 1940-ben a Tatai Piarista Öregdiákok Szövetsége

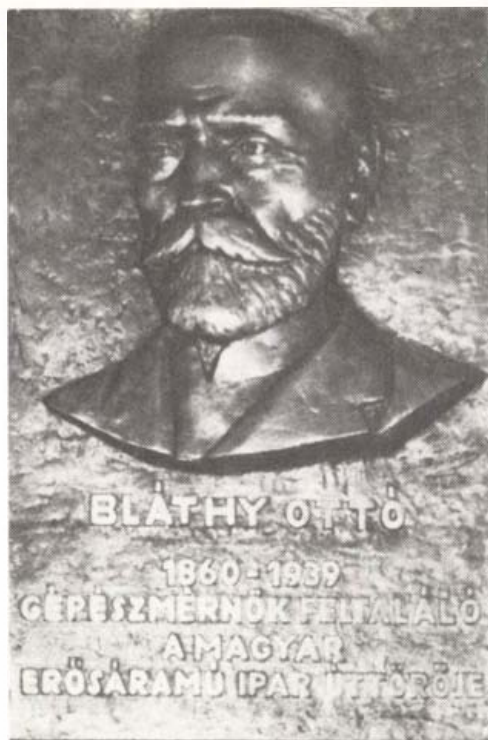
KAZINCZY FERENC
TATAI TARTÓZKODÁSA
1803 ÉS 1831
EMLEKÉRE
1964 AUGUSZTIUS 9. EN
TATA VÁROS TANÁCSA

Kazinczy Ferenc tatai tartózkodása emlékére állított emléktábla és emlékpád az angol-parkban, a Cseke-tó partján

Az egykori Sándor-malom (ma Malom Szálló) homlokzatán lévő tábla. A népfőiskolának Benda Kálmán volt a vezetője, Magyar Zoltán és Reviczky István az irányítója

HAZÁNK ELSŐ ÁLLAMI
NÉPFŐISKOLÁJA
EMLEKÉRE.
TATÁN MŰKÖDÖTT,
1940-TŐL 1944-IG.
TATA BARÁTAINAK KÖRE, 1980.

A Bláthy Ottó Ipari Szakmunkásképző Intézet földszinti folyosóján lévő dombormű Brém Ferenc, tatabányai szobrászművész alkotása. Felavatták 1987 szeptemberében, az iskola névadó ünnepségén

Lásd még a hátsó borító képeit.

A környező községekben is a Baráti Kör kezdeményezte több emléktábla elhelyezését: Pl. Fekete Lajos történész és török nyelvész (Tardosbánya), Paulini Béla író, újságíró, a Gyöngyösbokréta néptáncmozgalom megszervezője (Baj), Vincze Imre zeneszerző (Kocs).

A legfontosabb adósságok jelentős részét sikerült tehát törleszteni, de akad még néhány olyan, városunkhoz vagy környékéhez kötődő jelentős személy, aki megérdemelné, hogy megőrizzzük emlékét. Pl. a Tatán születettek közül: *Böke Gyula* (1832–1918) a magyar fülgyógyászat egyik úttörője, a szakma nemzetközi tekintélye; *Fittler Kálmán* (1853–1910) építész-író, az Iparművészeti Főiskola első igazgatója; *Ghyczy Ignác* (1799–1870) gazdasági szakíró, 1848-ban a tatai nemzetőrök századosa, az Országgyűlési Könyvtár egyik megalapítója; *Jankó Pál* (1856–1919) zongoraművész és feltaláló; *Kudora Károly* (1851–1916) az első magyar könyvtárban szerzője, több nagy könyvtár és metszetyűtemény rendezője; *Lipthay Sándor* (1847–1905) mérnök, vasútépítő, szakíró, akadémikus; *Zilahy György* (1929–1966) festőművész.

Nem itt születtek ugyan, de életük, munkásságuk Tatához is kötődik: *Gáthy István* (1780–1859) mérnök, akadémikus, az első magyar nyelvű zongoraiskola szerzője; *Konkoly-Thege Miklós* (1842–1916) csillagász, akadémikus, 1896-ig a tatai körzet országgyűlési képviselője; *Feszty Adolf* (1846–1900) építész; *Feszty Árpád* (1856–1914), *Schadl János* (1892–1944), *Dobroszlán Lajos* 1902–1986) és *Kerti Károly* (1917–1986 festőművész; *Valasek Ferenc* (1858–1917) az Esterházyak főhalászmestere, aki Magyarországon megkezdte a nagyüzemi halászatot. Remélem, hogy a Naszályon született *Angyalffy Mátyás András* (1776–1839) mezőgazdasági szakíró, a keszthelyi Georgikon neves tanára, akadémikus emléktáblájára sem kell sokáig várnunk.

Körülcintő kutatómunkával, mérlegeléssel a névsor kiegészíthető lenne még néhány névvel.

A tatai tóparton sétálókat tájékoztatni kellene tömören a vár történetéről, a környéken látható fontosabb épületekről, a kastélyal szemközti dombon 1889-től 1913-ig állt színházról; az angolparkot fölkeresőket pedig az egykori szabadtéri játékokról, lóversenyekről, forrásokról, barlangokról, az olimpiai edzőtáborról.

Addig is, amíg minderre sor kerülhet, vigyázni kellene a már meglévő emlékekre. A régi tóvárosi községháza (most a Komá-

rom Megyei Idegenforgalmi Hivatal) tatarozásakor (?) eltűnt az építetők és építők nevét őrző tábla. A Május 1. úton (a Katona utca közelében) alig látszik ki a törmelék alól a Menich-kút márványtáblája, mely a múlt században ötven évig Tatán gyógyító népszerű orvos, dr. Menich János (1814–1899) emléket őrizi. Találhatunk példát a megővésra, gondozásra is: a tatai Eötvös József Gimnázium diákjai több száz órai – sok figyelmet, ügyességet és türelmet igénylő – társadalmi munkával felújították és olvashatóvá tették a város csaknem valamennyi régi márványtábláját.

Nem fölösleges tevékenység az emléktáblák elhelyezése és gondozása, mert ezek a beszélő kövek nem csupán hangulatosabbá teszik a települést, tájékoztatják az idelátogatókat, hanem erősítik azokat a hajszaágyókereket is, amely az itt élőket a lakóhelyükhöz kapcsolják.

Kálmán Attila

Szobortörténet

Az alábbi cikket szerzője 1981-ben (!) írta, témája miatt nem kis erőfeszítésekkel járó kutatómunka eredményeként. Egy képes hetilap főszerkesztő-helyettese jó néhány heti gondolkodás után, sajnálatát kifejezve, elzárkózott közlése elől. Ezután a cikk az akkori időkben valamivel több kurázsijáról nevezetes folyóirat szerkesztőségébe került, ahol azonban elveszett. 1987-ben – amikor először lehetett Wallenbergről írni – egyik napilapunk szerette volna leközoelni, de mire elkerült volna a nyomdába, a Wallenberg-ügyet felsőbb utasításra ismét le kellett venni a napirendről.

Most azután a szerző némi malíciával adja közre az ilyenformán „patinássá” vált művet abban a reményben, hogy ez a „patina” talán megvédi tartalmát az idejétmúltágtól.

Akit dolga ma a Pozsonyi úton a Szent István park felé visz, nem nagyon kerülheti el azt a kis táblát, amely az egyik mellékutca torkolatában, az első ház falán látszik. A táblán ez olvasható: *Raoul Wallenberg utca. Wallenberg svéd követségi titkár, aki a nyilas uralomban tizezrek életét mentette meg bátor fellépésével és lelkes odaadásával. Pest ostroma alatt eltűnt.*

Továbbmenve, nem messze innen a Szent István park keleti felében egykor, egy másik táblán ez volt olvasható: *Raoul Wallemborg a svéd nemzet küldötte. 1944. július elejétől 1945. januárig vezette a budapesti svéd királyi követség bátor és nemes emberbaráti tevékenységét. A rombolásnak ama sötét korszakában legendás hősnökké lett. Hirdesse ez az emlékmű mulhatatlan hálánkat annak a városnak középpontjában, amelynek üldözötteit az ő rendületlenül virrasztó embersége oltalmazta egy embertelen kor éjszakájában.*

Nem hirdetheti, nem hirdethette, mert még felavatása előtt eltűnt. A dolog képtelenségét a fentiekben kiemelt egyszerű állítások kétféle ideje – úgy gondolom – önmagában is már előre jelzi.

De kezdjük az elején.

Hogy ki volt Wallenberg, nem ennek a kis írásnak a dolga elmondani – különben is, a két idézett táblaszöveg rövidségében is a lényegről szól. Életeről, tevékenységéről, eltűnéséről sokan és sokat írtak már. (Magyarul az egyetlen könyv Lévai Jenő tollából jelent meg 1948 elején.) Emberségére emlékeztetni mégsem felesleges, hisz a múltó idő töredékére csökkentette azoknak a tizezreknek számát, akik életüket így vagy úgy, de ennek a svéd fiatalembernek (eltűnésekor mindössze 33 éves volt!) köszönhetik. „Téliakabát nélkül autózott Hegyeshalomra védeneci után, a nyilasházakba revolver nélkül járt” – írta róla többek között valaki az Országos Levéltárban őrzött visszaemlékezésben. Amit azért érdemes itt idézni, mert a nyilasok számos jelét mutatták annak, hogy nem sokat adnak a diplomáciai mentességre.

Írjuk le tehát a száraz ténymegállapítást: Wallenbergről nem érdemtelenül emlékezik meg az a kis, végül is elárvult tábla a róla elnevezett utca elején, mint ahogy nem lett volna érdemtelen arra az emlékműre sem, amelynek történetét itt elmondjuk.

1945. június 21-én a pesti izraelita hitközösség jegyzőkönyvben rögzíti a megmentettek háláját Raoul Wallenberg iránt. Pátzay Pál szobrászművész ekkor már dolgozott Wallenberg-emlékmű tervén. 1945. november 11-én Wallenberg-bizottság alakult, amelynek